

Furby

Arkeologisk särskild utredning

Furby 4:6
Västerås socken
f. d. Badelunda socken
Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Furby

Arkeologisk särskild utredning

Furby 4:6

Västerås socken

f. d. Badelunda socken

Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora Gatan, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen 2008

Omslagsbild: Översikt över utredningsområdet sett från nordost. Fotograferat av Maud Emanuelsson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Ärende nr MS2006/01407

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86019-79-2

Tryck: Just nu, Västerås 2008

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Ärendet	6
Syfte	6
Genomförande och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Utredningsresultat	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Utdrag ur Gröna kartan. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en blå cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län utrett ett mindre markområde inom fastigheten Furby 4:6 i Västerås kommun, inför uppförandet av en privatbostad. Inget av antikvariskt intresse påträffades. KM rekommenderar därför inga fler antikvariska insatser inom det aktuella området. Det är dock Länsstyrelsen i Västmanlands län som äger beslutet i frågan.

Figur 2. Utredningsområdet sett från nordost. Grävmaskinst Jan Frölander återfyller schakten efter avslutad undersökning. Fotograferat av Maud Emanuelsson.

Bakgrund

Ärendet

Anders Pettersson önskar bygga ett generationsboende i form av ett enbostadshus på del av fastigheten Furby 4:6 i Västerås kommun. Ingen avstyckning är dock aktuell. Inom det aktuella utredningsområdet finns inga kända fornlämningar. Närområdet präglas dock av bland annat omfattande gravfält och skärvtenshögar (se mer under avsnittet Topografi och fornlämningsmiljö), vilket ökar möjligheten att okända ej synliga fornlämningar finns inom det aktuella området. Länsstyrelsen anser därför att det är motiverat att bekosta en arkeologisk utredning. Med anledning av detta inkom KM med en undersökningsplan den 21 oktober 2008, vilken upprättats efter länsstyrelsens kravspecifikation. Beslut i frågan togs nästföljande dag, den 22 oktober 2008 (1st dnr 431-10541-08). Länsstyrelsen bekostade utredningen med medel ur anslaget 28:25/2008 under insatsområde 8, Arkeologiska utredningar och undersökningar (åtgärdstyp 8.1).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra om det finns fornlämningar som inte är synliga i markytan inom det cirka 1 550 m² stora utredningsområdet.

Genomförande och metod

Uttredningen utfördes den 30 oktober 2008 av Maud Emanuelsson. Utredningsområdet fotograferades före och under undersökning. Med hjälp av en traktorgrävare grävdes åtta schakt, jämt fördelade över det 1 550 m² stora utredningsområdet. Schaktens längd varierade mellan 5 och 9 meter. Schaktens bredd uppgick till 1,4 meter vilket motsvarar bredden på grävskopan. Matjorden grävdes skiktvis bort. Den opåverkade nivån framkom cirka 0,30 meter ned. Osäkra anläggningar undersöktes till hälften med hjälp av spade. Schakt och större markfasta stenblock markerades manuellt på en schaktkarta i skala 1:500 och digitaliserades i efterhand. Samtliga sökschakt återfylldes efter genomförd undersökning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Furby är beläget i en flack dalgång med åker- och hagmarker. Omgivande höjder är skogsklädda. Vid Furby löper även en kort rullstensås kallad Furbyåsen. Dalgången ligger omkring 25 meter över havet medan Furbyåsen når upp till 35 meter över havet. Undersökningsområdet uppgår till cirka 1550 m² och består av flack betesmark med uppstickande stenblock. Marken har tidigare brukats som åker. Jordarten inom utredningsområdet är glacial lera.

Furby ligger inom ett riksintresse, benämnt Badelunda (U25). Riksintresset utgörs bland annat av det öppna äldre jordbrukslandskapet i kombination med dels en fornlämningsrik åssträckning, dels en stor täthet med järnåldersgravfält. Fornlämningsmiljön (figur 4) domineras av gravar. På Furbyåsen väster om undersökningsområdet ligger ett gravfält

med 36 stensättningar, två rösen och två blockgravar (RAÄ 498). Gravfältet är skadat av grustäkt och har sannolikt varit större. Sydost om undersökningsområdet finns ett gravfält med 63 stensättningar, 10 högar och 2 blockgravar (RAÄ 513). Öster om utredningsområdet ligger ytterligare ett omfattande gravfält med 34 runda stensättningar och 4 högar (RAÄ 515). Norr om vårt område finns en fornlämning som sannolikt är ett gravfält, RAÄ 379. I fornminnesregistret beskrivs lämningarna som rester av 8? fornlämningar. Dessa utgörs av runda höglignande stensättningar, cirka 4-10 meter i diameter och 0,2-1? meter höga. Samtliga är övertorvade och två har bevarade kantkedjor. Alla är mer eller mindre bort- eller söndergrävda vid grustäkt och flera kan utgöra naturliga utsparade delar av åsen eller vara uppkastade vid täkt. Kantkedjerestererna antyder dock att RAÄ 397 är rester av ett större gravfält, vilket torde höra samman med RAÄ 514 och kanske till och med RAÄ 500, då större delen av åsen är bortgrävd. En del gravar, speciellt mittblocksgrovar och ensamliggande stensättningar (se tabell 1), kan vara anlagda under yngre bronsålder - äldre järnålder. Merparten av gravarna är dock sannolikt anlagda under den yngre järnåldern och kan till stor del kopplas till byn Furby, som fortsatte att utvecklas under historisk tid.

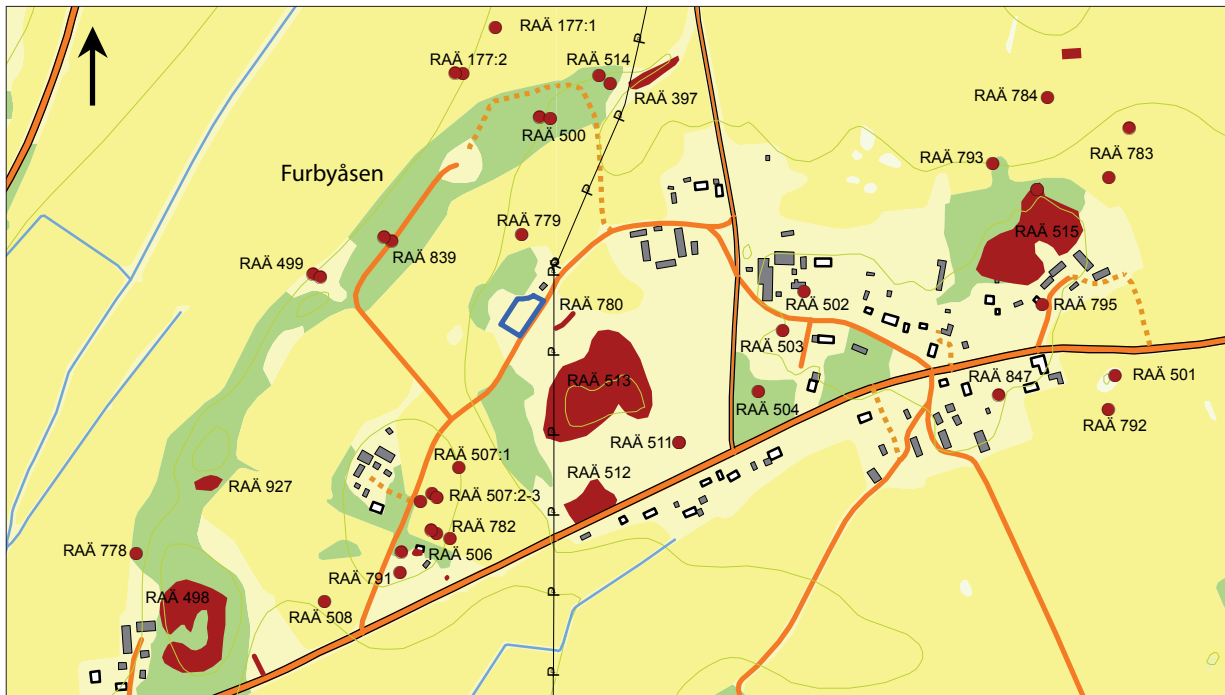
Sannolikt finns en yttäckande boplats sydväst om utredningsområdet. Denna kan bestå av åtta skärvstenshögar, varav några är bortplöjda idag (RAÄ 506-508 och 782). Intill RAÄ 506 undersöktes kulturlager, 16 stolphål, en härd och en kokgrop (också RAÄ 506) inom en begränsad yta i samband med en antikvarisk kontroll (Emanuelsson 2007). Dessa boplatslämningar har tolkats höra ihop med angränsande skärvstenshögar. Två av anläggningarna ¹⁴C-daterades till yngre romersk järnålder. Förutom att boplatsen kan ha en stor utbredning kan den ha en större spännvidd i brukningstid än vad dateringarna visar. Detta eftersom skärvstenshögar vanligtvis brukar dateras till bronsålder, främst dess äldre del. Kring Furby finns även rikligt med skålgrovar (ex RAÄ 501), vilka också vanligtvis dateras till bronsålder.

Figur 3. Utredningsområdet ligger invid den ursprungliga vägen till Furby. Grusvägen har således en gammal sträckning, dock okänt hur gammal. Fotograferat från sydväst av Maud Emanuelsson.

Furby var tidigare en egen vidsträckt socken. Den omfattade området från Långby med tingsplatsen Anundshög, den forna kultplatsen Närlunda, Vad Åby samt Kolmsta, Tömta och Ramsta. Dessutom innefattade socknen byar och gårdar som Furby, Tuna, Sörby, Berga, Ingeberga, Myrby, Kylla och Vedby (Wejryd 1992:12). Furby forna sockenkyrka från 1200-talet (RAÄ 502) ligger endast 350 meter från undersökningsområdet. Den är en av tre medeltida kyrkoruiner i Västerås kommun. Enligt en legend revs kyrkan efter att den vanhelgats då en kvinna knivhögs till döds i den under pågående julotta. En annan förklaring till varför kyrkan övergavs är att den danske kungen Hans och hans krigarfolk skulle ha använt kyrkan som skans och "där allehanda Tyrannj och otuckt bedrifvit" (*Västmanland, mälarbygd – bruksbygd – bergslag* 1992:267). I samband med grundförstärkningar av ruinresterna fann man på 1950-talet människoskelett under grunden till västgaveln. Upptäckten innebar att en kristen begravningsplats funnits före stenkyrkans tillkomst (Wejryd 1992:3, 5).

Äldsta skriftliga belägg för Furby är från taxeringslängden för år 1371. Där benämns platsen som Fyruby (Wetterling 1900:28).

Registrerade lämningar, Västerås stad, f.d. Badelunda socken. Fast fornlämning om inget annat anges.

RAÄ nr	Typ
177:1-2	Skålgrovar ca 20 st (1) samt sannolikt fler skålgrovar på en nästan helt dold berghäll (2). Bevakningsobjekt.
397	Gravfält rest av. Består av 8? runda höglänkande stensättningar. RAÄ 397 kan vara rester av ett större gravfält inkluderande RAÄ 514 och ev. RAÄ 500.
498	Gravfält rest av. Består av 36 runda stensättningar, 2 rösen och 2 klumpstenar. Två av stensättningarna har mittblock.
499	Fornlämningsliknande lämning. Stensättningsliknande, 1 st. Övrig kulturhistorisk lämning.
500	Stensättningar rest av. 2 st, runda.
501	Skålgrovar ca 280 st + 1 djurfigur?
502	Kyrkoruin
504	Skålgrovar 3 st.
506	Boplatsoområde bestående av 1 skärvstenshögg och boplatslämningar i form av 16 stolphål, 1 härd, 1 kokgrop och kulturlager. Delundersökt.
507:1-3	Skärvstenshögar 4 st. En är bevarad (1) och tre är bortplöjda (2-3, bevakningsobjekt).
508	Skärvstenshögg 1 st.
511:1	Stensättning 1 st, rund.
511:2	Husgrundsterrass?
512	Gravfält bestående av 5 runda stensättningar. Fyra av stensättningarna har i mitten ett större block.
513	Gravfält bestående av 63 runda stensättningar, 10 högar och 2 resta stenar.
514	Högg rest av. 1 st. och 1 stensättning , rest av.
515	Gravfält med skålgrovar . Gravfältet består av 34 runda stensättningar och 4 högar. Skålgrovarna är belägna på två platser inom gravfältet med ca 13 resp. minst 4 skålgrovar vardera.
778	Källa med tradition. Trefaldighetskälla, numera inbyggd och täckt av en rund cementcylinder. Övrig kulturhistorisk lämning.
779	Skålgrovar 3 st.
780	Stensträng
782	Skärvstenshögar 2 st. varav en är bortplöjd.
783	Skärvstenshögg 1 st.
784	Fyndplats för knacksten och slipsten. Uppgift om.
791	Ristning. Övrig kulturhistorisk lämning.
792	Fyndplats för flintdolk. Övrig kulturhistorisk lämning.
793	Fyndplats för pilspets av flinta. Övrig kulturhistorisk lämning.
795	Fyndplats för liten bred stenyxa alt. mejsel. Övrig kulturhistorisk lämning.
839	Gravar. Uppgift om typ saknas. Undersökta och borttagna. Övrig kulturhistorisk lämning.
847	Fyndplats för gravfynd i form av torshammarring , vapen av järn samt keramik, sot och kol. Uppgift om. Fyndet gjordes 1953 i samband med trädgårdsarbete. Sven Drakenberg, läns museet, planerade en undersökning följande vår. Oklart om denna undersökning genomfördes.
927	Boplatz okänd utbredning. Bevakningsobjekt.

Figur 4 och tabell 1. Fornlämningskarta med registrerade lämningar markerade med mörkrött. Utredningsområdet markerat med blå figur. Skala 1:10 000.

Utredningsresultat

Inom den 1550 m² stora utredningsytan grävdes åtta schakt. Sammanlagt uppgick den undersökta ytan till 75 m², vilket motsvarar 5 % av utredningsområdet. Fyra mörkfärgningar undersöktes och kunde fastställas som stenlyft. Kring betesmarken ligger också en hel del röjd sten.

KM rekommenderar inga fler antikvariska insatser inom det aktuella området. Det är dock Länsstyrelsen i Västmanlands län som äger beslutet i frågan.

Figur 5. Schaktplan över utredningsområdet. Utdrag ur digitala fastighetskartan motsvarande kartblad 11G 3j. Skala 1:1 000.

Schaktnr	Längd & bredd	Djup	Kommentar
1	5,0 x 1,4	0,4	
2	5,5 x 1,4	0,35	2 stenlyft
3	5,5 x 1,4	0,4	
4	7,0 x 1,4	0,3	2 stenlyft
5	5,0 x 1,4	0,4	
6	7,0 x 1,4	0,3–0,4	
7	6,0 x 1,4	0,4	
8	9,0 x 1,4	0,4	

Tabell 2. Schakttabell.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala fornminnesregistret.

Ekonomiska kartan, bladet Tillberga 11G:29. Skala 1:20 000.

Jordartskartan, bladet 11g Västerås SO. Skala 1:10 000.

Litteratur

Emanuelsson, M. 2007. *Furby. Boplatslämningar från yngre romerske järnålder*. Antikvarisk kontroll. RAÅ 506, Furby 4:15, Badelunda socken, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2007:5. Västerås.

Västmanland, mälarbygd – bruksbygd – bergslag. 1992. Västerås.

Wejryd, H. 1992. *Furby. En styckad socken och en plundrad kyrka*. Badelunda hembygdsförening. Västerås.

Wetterling, Å. 1900. *Västmanlands fornminnesförenings årskrift. IV*. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård Mälardalens dnr:</i>	KM 08119
<i>Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:</i>	431-10541-08, 2008-10-22
<i>Länsstyrelsens handläggare:</i>	Lillemor Schützler
<i>Undersökningsperiod:</i>	30 oktober 2008
<i>Arkeologtimmar i fält:</i>	8
<i>Maskintimmar inkl. igenläggning:</i>	8
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson
<i>Exploateringsyta:</i>	1 550 m ²
<i>Undersökt yta:</i>	75 m ²
<i>Belägenhet:</i>	Furby 4:6, Västerås socken (f. d. Badelunda socken), Västerås kommun
<i>Ekonomisk karta:</i>	Tillberga 11G:29 11G 3j
<i>Koordinatsystem:</i>	RH90
<i>Koordinater (sydvästra hörnet):</i>	X6613587 Y1549927
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuellt
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs